

संस्कृतविभागस्य पाठ्यक्रमाः स्नातकचतुर्थसत्रम् (वसन्तसत्रम् - 2019)

पाठ्यक्रमकूटक्रमाङ्कः - SKT111

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् ऐतिहासिकमहाकाव्यम्

विषयान्तर्वस्तु

अन्वितिसंख्या

विषयः

१ प्रथमः भागः -

- ☞ रामायणस्य महत्त्वं, रचनाकालः, कविपरिचयः
- ☞ प्रतिपाद्यविषयाश्च ।
- ☞ रामायणस्य प्रमुखाख्यानि
- ☞ लौकिकसाहित्यस्य आदिकाव्यरूपेण रामायणस्य महत्त्वम्
- ☞ रामायणस्य संस्करणानि

२ द्वितीयः भागः -

- ☞ रामायणस्य वैशिष्ट्यम्
- ☞ रामायणस्य साहित्यिकम महत्त्वम्
- ☞ परवर्तिग्रन्थेषु रामायणस्य प्रभावः।
- ☞ रामायणकालीनं सामाजिकं स्वरूपम्

३ तृतीयः भागः -

- ☞ महाभारतस्य महत्त्वम्
- ☞ महाभारतस्य नामकरणम् ।
- ☞ रचनाकालः, रचयिता
- ☞ महाभारते- मुख्यानि आख्यानकानि

४ चतुर्थः भागः -

- ☞ महाभारतकालीनं सामाजिक स्वरूपम्
- ☞ महाभारतस्य साहित्यिक महत्त्वम्
- ☞ महाभारतकालीन शिक्षापद्धतिः
- ☞ महाभारतस्य उपजीव्यम्

सन्दर्भग्रन्थाः-

- १) संस्कृतवाङ्मय का बृहद् इतिहास, आचार्य बलदेव उपाध्यायः, उत्तरप्रदेश संस्कृतसंस्थान, लखनऊ ।
- २) वैदिकवाङ्मयस्येतिहासः, आचार्यजगदीशचन्द्रमिश्रः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन, वाराणसी ।
- ३) प्रीतिप्रभाणोयल, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, (प्रथमखण्डः), राजस्थानी ग्रन्थानगर, जोधपुर.
- ४) रमाशुकरनिपाठी, वैदिक साहित्य और संस्कृति, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, वाराणसी, २०१२
- ५) बलदेव उपाध्याय, संस्कृतसाहित्य का इतिहास, शारदा निकेतन वाराणसी ।

व्याख्यानयोजना -

व्याख्यानानां संख्या	व्याख्यानानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१-२	आदिकाव्यम् रामायणम्	१, २
३-४	रामायणस्य महत्त्वं	३, ४
५-६, ७-८-९	रचनाकालः,	१, ४
१०-११	कविपरिचयः	१, ३
१२-१३-१४	प्रतिपाद्यविषयाश्च	१, २
१५-१६	रामायणस्य प्रमुखाख्यानि	१, ४
१७-१८	लौकिकसाहित्यस्य आदिकाव्यरूपेण रामायणस्य महत्त्वम्	१, ३, ४
१९-२०	रामायणस्य संस्करणानि	१, ३, ४
२१-२२	रामायणस्य वैशिष्ट्यम्	१, ३, ४
२३-२४	रामायणस्य साहित्यिकम महत्त्वम्	१, ३, ४
२५-२६, २७-२८	रामायणकालीनं सामाजिकं स्वरूपम्	१, ४

२९-३०	महाभारतस्य नामकरणम्	१, ३, ४
३१-३२	रचनाकालः, रचयिता	१, २
३३-३४	महाभारत- मुख्यानि आख्यानकानि	१, ३, ४
३५-३६-३७	महाभारतकालीनं सामाजिक स्वरूपम्	१, ३, ४
३८	महाभारतस्य साहित्यिक महत्त्वम्	१, २
३९-४०	महाभारतकालीन शिक्षापद्धतिः, महाभारतस्य उपजीव्यम्	१, ३, ४

पाठ्यक्रम कोड - SKT - 112

क्रेडिट (श्रेयाङ्काः) - 4

पाठ्यक्रमनाम - मेघदूतम्

अन्वितिसंख्या

विषयः

१. पूर्वमेघः

- (क.) मेघदर्शनम्
- (ख.) मेघस्य परिचयः
- (ग.) प्रकृतिवर्णनम्
- (घ.) अलकापुरीमार्गस्य वर्णनम्
- (ङ.) माल- आम्रकूटयोः परिचयः
- (च.) दशार्णदेशस्य वर्णनम्
- (छ.) विदिशावर्णनम्
- (ज.) उज्जयिनीनगरस्यपरिचयः वैभवञ्च
- (झ.) महाकालेश्वरवर्णनम्
- (ञ.) दशपुरवर्णनम्
- (ट.) हिमालयवर्णनम्
- (ठ.) अलकादर्शनम्

२. उत्तरमेघः

- (क.) अलकायाः सौन्दर्यम्
- (ख.) विशिष्टवृक्षाणां वर्णनम्
- (ग.) यक्षस्य प्रियायाः वर्णनम्
- (घ.) संदेशकथनम्
- (ङ.) शापविमुक्तिः

सन्दर्भग्रन्थाः-

- १ मेघदूतम्. एम. आर. काले. (व्याख्याकार), मोतीलाल बनारसी दास, दिल्ली.
- २ मेघदूतम् (संजीवनी टीका सहितम्). निर्णयसागर प्रैस, मुम्बई.
- ३ मेघदूतम्. शास्त्री वैद्यनाथ झा (व्याख्याकार). कृष्णदास अकादमी वाराणसी.
- ४ मेघदूतम्. राष्ट्रिय संस्कृत संस्थान. E- पुस्तकालय.
- ५ संस्कृतसाहित्य का इतिहास. बलदेव उपाध्याय. शारदा निकेतन, वाराणसी

व्याख्यान योजना -

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानविषयः	निर्धारितपुस्तकानि
पूर्वमेघः		
१-२	कालिदासस्य परिचयः मेघदूतस्य परिचयश्च	१, २, ३, ४, ७
३-४	मेघदर्शनम्	१, २, ३, ४
५, ६, ७	मेघपरिचयः	१, २, ३, ४

८-९	प्रकृतिवर्णनम्	१, २, ३,४,७
१०-११	अलकापुरीमार्गस्यवर्णनम्	१, २, ३,४
१२-१३	माल-आम्रकूटयोः परिचयः	१, २, ३,४
१४-१७	दशाणदेशस्य वर्णनम्	१, २, ३,४
१६-१७	विदिशावर्णनम्	१, २, ३,४
१८-१९	उज्जयिनिनगरस्य परिचयः वैभवश्च	१, २, ३,४
२०-२१	महाकालेश्वरवर्णनम्	१, २, ३,४
२२,२३,२४	दशपुरवर्णनम्	१, २, ३,४
२७-२६	हिमालयवर्णनम्	१, २, ३,४
२७-२८	अलकादर्शनम्	१, २, ३,४
उत्तरमेघः		१, २, ३,४
२९,३०,३१	अलकायाः सौन्दर्यम्	१, २, ३,४
३२,३३,३४	विशिष्टवृक्षाणां वर्णनम्	१, २, ३,४
३५,३६	यक्षस्य प्रियायाः वर्णनम्	१, २, ३,४
३७-३८,	संदेशकथनम्	१, २, ३,४
३९,४०	शापविमुक्तिः	

पाठ्यक्रमकूटक्रमाङ्कः - SKT114

पाठ्यक्रमस्यशीर्षकम्- मृच्छकटिकम्

विषयान्तर्वस्तु

अन्वितिसंख्या

विषयः

१ प्रथमःभागः-

- मृच्छकटिकस्यसामान्यःपरिचयः।
- मृच्छकटिकप्रकरणस्यसंक्षिप्तवर्णनम्।
- शूद्रकस्यवंशस्यकृतिनाञ्चपरिचयः।
- मृच्छकटिकेवर्णितासामाजिक-स्थितिः।
- वर्तमानपरिवेशेमृच्छकटिकस्यप्रासङ्गिकता।
- मृच्छकटिकेवर्णित-रसः।

२ द्वितीयःभागः-(चरित्र-चित्रणम्)

- चारुदत्तः, धूता
- वसन्तसेना,मदनिका
- शकारः,शार्विलकः, विदूषकः।

३ तृतीयःभागः(प्रथमःअङ्क)

- प्रस्तावना
- सूत्रधार-गृहागमन-नवीनयोजनदर्शनम्-ब्राह्मणान्वेषणञ्च
- चारुदत्तविदूषकयोःवार्तालापः।
- वसन्तसेना-शकार-विट-चेटस्यवार्तालापः।

४ चतुर्थःभागः- (द्वितीयोऽङ्कः)

- वसन्तसेना-मदनिका
- संवाहक(माथुर-द्युतकर- द्युतक्रीडा)
- कर्णपूरक

५ चतुर्थःभागः - (तृतीयोऽङ्कः)

- रेभिलवर्णनम्
- शार्विलकवर्णनम्
- धूतायाःवर्णनम्

सन्दर्भग्रन्थाः-

1. मृच्छकटिकम्(पृथ्वीधरकृतटीकासहित)निर्णयसागरप्रेस,बम्बई।
2. मृच्छकटिकम्,विश्वनाथशर्मा, हंसाप्रकाशन, जयपुर।1999
3. Mrchakatika M.R.Kale, M.L.B.D, Delhi
4. Mrchakatika V.R.Nerurker, New Bharatiya Book Corporation, Delhi
5. मृच्छकटिकम्,सम्पादक,डॉ. श्रीनिवासशास्त्रीसाहित्यभण्डार,सुभाषवाजारमेरठ।
6. मृच्छकटिकम्गंगासंस्कृतहिन्दीव्याख्यासहितसम्पादकगंगासागरराय, चौखम्बासंस्कृत।
7. मृच्छकटिकम्विमलासंस्कृतहिन्दीव्याख्यासहितव्याख्याकाराअचार्यजगदीशचन्द्रमिश्र, चौखम्बासुरभारती - प्रकाशन।

व्याख्यानयोजना-

व्याख्यानां संख्या	व्याख्यानां विषयाः	निर्धारितग्रन्थाः
१-२	मृच्छकटिकस्य सामान्यः परिचयः।	1,2,6
३-४-५	मृच्छकटिकप्रकरणस्य संक्षिप्तवर्णनम्। शूद्रकस्य वंशस्य कृतिनाम्न परिचयः।	6,7
६-७	मृच्छकटिके वर्णिता सामाजिक-स्थितिः। वर्तमानपरिवेशे मृच्छकटिकस्य प्रासङ्गिकता।	2,6,7
८-९-१०-११	मृच्छकटिके वर्णित-रसः।	1,2,5,7
१२-१३-१४	द्वितीयः भागः-(चरित्र-चित्रणम्) चारुदत्तः, धूता	1,6,7
१५-१६-१७-१८	वसन्तसेना, मदनिका।	1,5,6
१९-२०	शकारः, शार्विलकः, विदूषकः	2,6,7
२१-२२-२३-२४	तृतीयः भागः (प्रथमः अङ्कः) सूत्रधार-गृहागमन-नवीनयोजनदर्शनम्-ब्राह्मणान्वेषणम्	1,5,7
२५-२६-२७-२८	चारुदत्तविदूषकयोः वार्तालापः। वसन्तसेना-शकार-विट-वेतस्य वार्तालापः	1, 6, 7
२९-३०-३१-३२	चतुर्थः भागः- (द्वितीयोऽङ्कः) वसन्तसेना-मदनिका	1, 6, 7
३३-३४-३५-३६-३७	संवाहक(माथुर-द्युतकर- द्युतक्रीडा) कर्णपूरक	1,5,7
३८-३९-४०	चतुर्थः भागः - (तृतीयोऽङ्कः)	1, 6, 7

	रिभलवर्णनम्, शविलकवर्णनम् धूतायाःवर्णनम्	
--	---	--

पाठ्यक्रम कोड – SKT 125

क्रेडिट (श्रेयाङ्काः)- 4

व्याकरणम् – 4 (लघुसिद्धान्तकौमुदी)

विषयान्तर्वस्तु

अन्वितिसंख्या

विषयः

1. समासाः

केवलसमासः, अव्ययीभावः, तत्पुरुषः, बहुव्रीहिः, ढण्डः, समासान्ताः

2. तद्धिताः

साधारणतद्धितप्रत्ययः, अपत्याधिकारः, रक्ताद्यर्थकाः, चातुर्थिकाः, शेषिकाः, विकारार्थकाः, ठगाधिकारः, यदधिकारः, छ्यतोऽधिकारः, ठग्नाधिकारः, त्वतलोऽधिकारः, भवनाद्यर्थकाः, मत्वर्थीयाः, प्राग्दिशीयाः, प्राग्वितीयाः, स्वार्थिकाः

3. स्त्रीप्रत्ययाः

सन्दर्भग्रन्थाः -

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी, भैमी व्याख्या (भाग १-३) शास्त्री भीमसेन, भौमी प्रकाशन, दिल्ली।
2. वृहद् अनुवाद चन्द्रिका, चक्रधर नौटियाल, मोतीलाल बनारसी दास, नई दिल्ली।
3. लघुसिद्धान्तकौमुदी, गोविन्दाचार्यः, चौखम्बासंस्कृतसंस्थान वाराणसी।
4. लघुसिद्धान्तकौमुदी, शास्त्री धरानन्दः, मूल एवं हिन्दी व्याख्या, मोती लाल बनारसी दास, नई दिल्ली।

व्याख्यानसंख्या	व्याख्यानविषयः	निर्धारितपुस्तकानि
१	केवलसमासः	१,२,३
२,३,४	अव्ययीभावः	१,३
५,६,७,८	तत्पुरुषः	१,३
९,१०,११	बहुव्रीहिः	१,३,४
१२,१३	ढण्डः	१,३
१४	समासान्ताः	१,३
१५,१६,१७	साधारणतद्धितप्रत्ययः	१,२,३
१८,१९,२०	अपत्याधिकारः	१,३
२१,२२	रक्ताद्यर्थकाः	१,३
२३	चातुर्थिकाः	१,३
२४,२५,२६	शेषिकाः	१,२,३
२७	विकारार्थकाः	१,३,४
२८	ठगाधिकारः	१,३,४
२९	यदधिकारः	१,३,४

३०	छयतोधिकारः	१,३
३१	ठनधिकारः	१,३
३२	त्वोतलोरधिकारः	१,३
३३	भवनाद्यर्थकाः	३,४
३४	मत्वर्थीयाः	३,४
३५	प्राग्दिशीयाः	३,४
३६	प्राग्निवीयाः	१,२,३
३७	स्वार्थिकाः	१,३
३८,३९,४०	स्त्रीप्रत्ययाः	१,२,३